

Kaj je treba zagotoviti, da bo ocenjevanje znanja v času izobraževanja na daljavo strokovno legitimno?

Odprto pismo, april 2020

Osnovnošolsko izobraževanje v Sloveniji že več kot mesec dni¹ poteka v izjemnih razmerah, in kot kaže, bo moralo na tak način potekati vsaj še nekaj tednov, morda do konca letošnjega šolskega leta, ali pa nas čaka obdobje ponavljajočih se epidemij in z njimi izolacij. Šole so se na spremenjene okoliščine nemudoma odzvale ter začele sprva še brez jasnih usmeritev in navodil MIZŠ ali stroke izobraževanje izvajati na daljavo. Znašli smo se v novi situaciji, v kateri skupaj orjemo ledino.

Zdaj smo v trenutku, ko se bliža obdobje intenzivnejšega ocenjevanja znanja in zaključevanja ocen, zato vse bolj v ospredje prihajajo vprašanja, kako v teh okoliščinah izvajati ocenjevanje znanja ter pri tem v kar največji meri ohraniti po eni strani pravičnost in didaktično legitimnost te izjemno pomembne dejavnosti, po drugi strani pa zagotoviti ter ohraniti kakovost znanja in splošne izobrazbe za vse učenke in učence.

Ministrstvo, pristojno za izobraževanje, je šolam 17. aprila 2020 posredovalo *priporočila za ocenjevanje znanja v osnovni šoli*, ki jih je pripravil Zavod RS za šolstvo v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki, med katerimi smo tudi podpisani avtorji tega dokumenta. Ob omenjenih priporočilih, ki obravnavajo le ocenjevanje znanja, pa želimo sami opozoriti tudi na nekatere pogoje, za katere menimo, da bi morali biti – še zlasti, če se bodo takšne situacije ponavljale – izpolnjeni, če naj bo ocenjevanje znanja tudi strokovno legitimno. V strokovni in širši javnosti so se namreč pojavili pomisleki, ali je ob dejstvu, da izobraževanje na daljavo ne more potekati enako kakovostno kot pouk v običajnih okoliščinah, ocenjevanje znanja sploh mogoče upravičiti. Vprašanje je nadvse relevantno. Odgovor nanj – torej ali in katere standarde znanja je legitimno ocenjevati – pa je odvisen zlasti od tega, kako didaktično kakovosten je bil proces izobraževanja na daljavo. V nadaljevanju tako skušamo na sistematičen način predstaviti nekaj usmeritev, za katere menimo, da bi jih bilo smiselno v čim večji meri implementirati v šolsko prakso in ki se že zdaj kažejo za uspešne v šolah, kjer jih že udejanjajo. V prihodnje pa jih bo treba na podlagi analize stanja še dopolnjevati.

Ob tem želimo posebej poudariti dvoje:

- I) Zavedamo se, da se *na mnogih šolah številna priporočila, ki jih navedamo v nadaljevanju, deloma ali v celoti že izvajajo*. Primeri dobrih praks kažejo, da mnoge šole in učitelji svoje poslanstvo uresničujejo predano in kakovostno tudi v tem izjemnem času. Obenem pa ne gre prezreti, da so tako med šolami kot tudi med učitelji znotraj šol pomembne razlike pri izvajanju pedagoškega dela: te praviloma ne nastajajo zato, ker se strokovni

¹ Besedilo je nastalo konec aprila 2020, tj. dober mesec dni po prvem valu epidemije in zaprtju vzgojno-izobraževalnih ustanov.

delavci ne bi želeli angažirati, ampak jim botrujejo številni, tudi povsem objektivni dejavniki.

- II) Prav tako se zavedamo, da je udejanjanje teh priporočil pomembno odvisno od mnogih pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, za kar v prvem koraku ne more biti odgovorna (samo) vsaka posamezna šola, temveč je treba zanje poskrbeti na ravni države. V tem pogledu so ta priporočila prav toliko, kolikor so namenjena vodstvom šol ter učiteljicam in učiteljem, namenjena tudi odločevalcem na ravni države, zlasti seveda pristojnemu ministrstvu. *Od šol, učiteljic in učiteljev ter drugih strokovnih delavcev bomo lahko pričakovali toliko kakovostno pedagoško delo, kolikor bodo zanj imeli kadrovske, infrastrukturne in didaktične pogoje.*

Izobraževanje na daljavo naj vključuje tudi pouk, pa čeprav prilagojen in v manjšem obsegu ur

Legitimnost in kakovost ocenjevanja znanja sta vselej – ne le v teh izjemnih okoliščinah – tesno povezani s kakovostjo načrtovanja in izvajanja pouka kot kompleksnega in celovitega procesa poučevanja in učenja ter medosebne pedagoške komunikacije med učitelji in učenci ter med učenci in učitelji samimi. To je ključno izhodišče, ki mu velja slediti tudi ob razmislekih o tem, kako pouk oz. izobraževanje (ter posledično ocenjevanje znanja kot del tega procesa) izvajati na daljavo.

Prizadevanja šol naj gredo v treh smereh:

- v smeri enotne organizacije in načrtovanja izobraževanja na daljavo,
- v smeri izvedbe pouka, ki poteka tako, da se vsaj manjši delež ur izpelje na daljavo z uporabo enega od videokonferenčnih sistemov,
- v smeri zagotavljanja podpore učencem za čim bolj kakovostno individualno učenje.

Organizacija in načrtovanje izobraževanja na daljavo

Organizacija in načrtovanje izobraževanja na daljavo potekata na treh ravneh: na ravni šole (vodstvo šole), na ravni strokovnih aktivov in na ravni posameznih učiteljev.

Raven šole

Na ravni šole vodstvo poskrbi za organizacijo izobraževanja na daljavo. Svetujemo, da to poleg ostalih učnih dejavnosti vključuje:

- od 1. do 3. razreda izvajanje pouka na daljavo v realnem času v obsegu vsaj ene šolske ure pouka na oddelek na dan,

- od 4. do 9. razreda izvajanje pouka na daljavo v realnem času v obsegu vsaj dveh šolskih ur pouka na oddelek na dan.

Namen izvajanja pouka na daljavo je ohraniti ustrezno kontinuiteto in dovolj visoko kakovost pedagoške komunikacije med učitelji in učenci ter med učenci samimi. Hkrati tako omogočamo učiteljem, da vsaj v omejenem obsegu opravijo del svoje neposredne poučevalne funkcije, s čimer prispevamo k legitimnosti kasnejšega ocenjevanja znanja.

Cilj je, da so učenci vseh oddelkov, kjer se izvaja razredni pouk, deležni vsaj petih ur pouka na daljavo tedensko, učenci v oddelkih, kjer se izvaja predmetni pouk, pa vsaj ene ure pouka vsakega obveznega predmeta tedensko.

Za izvajanje pouka na daljavo je mogoče uporabiti eno od dostopnih videokonferenčnih aplikacij. Priporočamo aplikacijo, ki med drugim omogoča delitev učencev in njihovo delo v manjših skupinah, je preprosta za uporabo in omogoča tudi deljenje oz. predvajanje posameznih predstavitev posnetkov. Smiselno je, da je aplikacija na ravni šole enotna in da je učiteljem zagotovljena tudi ustrezna tehnična podpora za njeno nemoteno uporabo.

Pri organizaciji pouka na daljavo skušamo zagotoviti, da se sorojencem, ki na šoli obiskujejo različne razrede, pouk na daljavo ne prekriva oz. ne poteka ob istem času.

Prav tako šola identificira učence, ki bodo v času izobraževanja na daljavo potrebovali posebno pozornost in pomoč strokovnih delavcev: zlasti učence s posebnimi potrebami in tiste, ki imajo zaradi neugodnega socialno-ekonomskega položaja ali kakršnih koli drugih okoliščin težave z dostopom do interneta in posledično s komunikacijo in učnim delom na daljavo. Takim učencem je treba omogočiti *večjo intenziteto neposredne pedagoške komunikacije z učitelji in svetovalno službo* (uporaba telefona, navadne pošte, v izjemnih primerih tudi občasnih obiskov na domu ob upoštevanju vseh potrebnih varnostnih in zaščitnih ukrepov).

Na ravni šole se v izvajanje individualiziranih oblik dela na daljavo lahko smiselno vključujejo tudi učitelji, ki so (če so) v tem času z neposrednim pedagoškim delom manj obremenjeni, in drugi strokovni sodelavci, kot so npr. učitelji podaljšanega bivanja, izvajalci DSP, kulturni mediatorji, multiplikatorji, pa tudi prostovoljci – tako bo mogoče individualizirane dejavnosti izvajati bolj kakovostno in obvladljivo.

Posebno pozornost namenjamo tistim učencem, ki se na pozive učiteljev ne odzivajo, tako da šolska svetovalna služba naveže stik z njihovimi starši in ugotovi razloge za neodzivnost.

Svetovalna služba in učitelji vzpostavijo tudi stik s starši vsaj tistih učencev, za katere je mogoče predvideti, da bodo imeli izrazitejšo težavo z doseganjem učnih ciljev in standardov znanja.

Raven strokovnih aktivov

Na *ravni strokovnih aktivov* se učitelji dogovorijo o tem, kako je mogoče za to obdobje predvidene učne cilje doseči z izvajanjem izobraževanja in pouka na daljavo. Izhodišče tega razmisleka so učni cilji, zapisani v učnih načrtih posameznih predmetov. Učne cilje, ki so jih načrtovali doseči *v tem obdobju*, za vsak razred in vsak predmet razvrstijo na:

- cilje, ki jih je mogoče doseči tako, da učencem posredujejo ustrezna gradiva in navodila za samostojno delo na daljavo,
- cilje, ki jih je mogoče doseči z ustrezno *kombinacijo* na daljavo posredovanih gradiv in navodil *ter* pouka, ki bo v omejenem obsegu potekal na daljavo,
- cilje, ki jih v obdobju izobraževanja na daljavo ni mogoče doseči, je pa njihovo doseganje mogoče odložiti na kasnejši čas (in jih npr. doseči pri istem predmetu v višjem razredu), *ter*
- cilje, ki jih v obdobju izobraževanja na daljavo ni mogoče doseči in njihovega doseganja tudi ni mogoče odložiti na kasnejši čas (ker se denimo isti predmet v višjem razredu ne izvaja več ali pa gre za zaključek šolanja).

Prav tako na ravni strokovnih aktivov učitelji opravijo presojo, kateri cilji, ki so jih predvideli pri posameznih predmetih v tem obdobju, so ključnega pomena za nemoteno spremljanje pouka in usvajanje znanja v nadaljevanju izobraževalne poti učencev. Doseganju teh ciljev mora biti namenjena največja pozornost učiteljev.

Pri tem je smiselno, da učitelji v aktivu dosežejo dogovor, saj je le tako mogoče zagotoviti dolgoročno kontinuiteto učnega procesa.

Šele ko se učitelji, ki na šoli izvajajo isti predmet, dogovorijo, katere cilje in na kakšen način bo mogoče doseči v času izobraževanja na daljavo, lahko sledi ugotavljanje, doseganje katerih *standardov znanja* bo mogoče ocenjevati (gl. priporočila o ocenjevanju znanja).

V okviru timskega sodelovanja na ravni aktivov lahko učitelji sodelujejo tudi pri pripravi učnih gradiv, ki omogočajo čim bolj kakovostno izvedbo učnih dejavnosti: spletnih učilnic, video in avdio posnetkov, pisnih gradiv (delovnih listov, krajših pisnih razlag ipd.).

Vodstvo šole učitelje spodbudi tudi k medkolegialni pomoči pri uporabi informacijsko-komunikacijske tehnologije ter k izmenjavi dobrih in preizkušenih didaktičnih praks.

Izvedba pouka na daljavo

Poleg načrtovanja izobraževanja in pouka na daljavo je za legitimnost ocenjevanja znanja ključnega pomena tudi kakovost izvedbe tega procesa. Pri tem učiteljice in učitelji:

- ohranjajo kontinuiteto pedagoške komunikacije s svojimi učenci, pri čemer vsaj manjši del učnih ur izvedejo tudi v obliki pouka na daljavo,
- učencem dajejo sprotne in vsebinske povratne informacije o dejavnostih, ki so jih ti po navodilih opravili samostojno,
- obravnavo vsaj dela učnih vsebin izpeljejo tako, da svoje krajše razlage posamejno ter jih naložijo na eno od spletnih platform, kjer lahko učenci dostopajo do njih,
- prav tako na ustrezne platforme (npr. e-učilnice) naložijo vsa ostala pisna, avdio, video in druga gradiva, ki lahko učencem pomagajo pri učenju,
- med izvedbo pouka na daljavo dajo prednost didaktičnim strategijam, ki vključujejo aktivno sodelovanje učencev (izogibajo se npr. daljšim razlagam, ki jih je mogoče nadomestiti z vnaprej pripravljenimi video posnetki, ki si jih učenci lahko ogledajo samostojno),
- za učence predvidijo tudi dejavnosti, ki jih lahko brez prisotnosti učitelja opravijo v parih ali manjših skupinah na daljavo: učitelj lahko denimo posname svojo krajšo predstavitev učne vsebine, učencem pa naloži, da si jo ogledajo v paru ali manjši skupini ter se o njej pogovorijo ali skupaj opravijo nanjo vezano nalogo,
- skupine ali pare učencev tvorijo tako, da spodbujajo medvrstniško učno pomoč (denimo tako, da učno zmožnejši učenci sodelujejo s tistimi, ki potrebujejo več pomoči),
- učencem, ki bi to potrebovali, omogočijo, da z njimi vzpostavijo neposreden stik tudi zunaj časa, ko poteka pouk na daljavo (t. i. pogovorne ure z učenci),
- vzpostavijo ustrezne mehanizme učne individualizacije zlasti pri delu z učenci, ki imajo učne težave in posebne potrebe, ali z učenci, ki imajo težave z dostopom do IKT, zaradi česar težje sledijo izobraževanju in pouku na daljavo.

Možnosti za didaktično kakovostno izvajanje izobraževanja na daljavo je seveda še več, opisane so le nekatere. Učitelje spodbujamo tudi k izmenjavi dobrih praks, ki so se izkazale kot učinkovite za doseganje učnih ciljev na daljavo.

Bolj ko se bo mogoče na tak način vsaj deloma približati značilnostim izvajanja pouka v običajnih okoliščinah, bolj bo mogoče kompenzirati negativne učinke izpada rednega pouka, obenem pa zagotoviti strokovno legitimnost ocenjevanja znanja v tem obdobju.

Doseganje ciljev učitelj kontinuirano spremlja z dejavnostmi preverjanja

Pomembno je, da učitelj dejavnosti preverjanja izvaja sprotno in da jih dosledno ločuje od ocenjevanja znanja.

Učitelj doseganje učnih ciljev lahko preverja na različne načine:

- pred obravnavo novih učnih vsebin z različnimi dejavnostmi (pogovor, reševanje različnih nalog, učni kviz ipd.) ugotavlja, ali imajo učenci zadostno predznanje, da bodo lahko ustrezno spremljali obravnavo in usvajali novo znanje,
- med obravnavo učne vsebine učencem zastavlja naloge in vprašanja, s katerimi ti izkazujejo, da obravnavi sledijo in jo lahko spremljajo, pri čemer se ustrezno odzove, če ugotovi, da so potrebne didaktične modifikacije učnega procesa,
- učencem daje povratne informacije o uspešnosti učenja, v sodelovanju z njimi išče razloge za morebitno slabše razumevanje ter načine premoščanja učnih vrzeli,
- če presodi, da je smiselno, ob koncu obravnave učne vsebine izvede preverjanje, ki je po vsebini in formi lahko podobno ocenjevanju znanja, tako da lahko učenci neposredno izkusijo, kako bo videti ocenjevanje znanja ter po kakšnih kriterijih bodo ocenjeni. O tem nekaj napotkov dajejo tudi priporočila ZRSS za ocenjevanje znanja.

Po zaključku preverjanja je mogoče znanje učencev tudi ocenjevati. Pri tem velja upoštevati, da je tudi v okoliščinah izvajanja izobraževanja na daljavo ocenjevanje znanja *ugotavljanje in vrednotenje, v kolikšni meri učenec dosega z učnim načrtom določene standarde znanja*. Zato je pomembno, da učitelji upoštevajo:

- katere učne cilje, ki jih predvideva učni načrt, so oz. bodo lahko dosegli v času izobraževanja na daljavo (gl. razdelek poglavje Raven strokovnih aktivov) in
- doseganje katerih (iz teh ciljev izhajajočih) standardov znanja bodo lahko izkazovali učenci.

Za izkazovanje doseganja posameznih standardov znanja učitelji pripravijo (po potrebi prilagodijo obstoječe) opisnike, ki izražajo, kako učenec izkazuje doseganje posameznega standarda znanja za posamezno oceno na lestvici od zadostne do odlične ocene.

Temu sledi odločitev, *kako* bodo učenci izkazovali doseganje standardov znanja.

Učenec lahko doseganje standardov znanja izkaže na različne načine, na primer:

- v neposrednem pogovoru z učiteljem, ki mu zastavlja vprašanja, s katerimi ugotavlja razumevanje učne vsebine (ustno ocenjevanje znanja),
- z reševanjem nalog, ki zahtevajo povezovanje, uporabo, analizo in sintezo usvojenega znanja, pri čemer učenec ne posreduje le pravilne rešitve, ampak učitelju opiše tudi pot reševanja, s čimer se učitelj lahko prepriča o kakovosti njegovega razumevanja,
- tako da naredi praktičen izdelek, ki odraža doseganje standardov znanja, pri čemer prav tako opiše, kako je izdelek nastajal,

- s krajšim referatom ali pisno nalogo, ki jo predstavi učitelju in je iz predstavitve razvidno, da je naloga rezultat pretežno učenčevega lastnega dela,
- če to omogočajo tehnološke rešitve, lahko ocenjevanje znanja poteka tudi tako, da učenci standarde znanja, ki terjajo predvsem priklic informacij iz spomina, izkažejo z reševanjem časovno omejenih nalog objektivnega tipa (npr. tako, da imajo omejen čas, da zapišejo ali izberejo pravilen odgovor).

Možnosti je seveda več, vseh specifik posameznih učnih predmetov tudi ni mogoče zajeti v enem dokumentu. Vabimo pa, da predlogi služijo kot pomoč pri iskanju konkretnih rešitev v strokovnih aktivih za posamezno šolo in posamezne oddelke ter kot izhodišče za nadaljnje razvojne korake na tem področju.

*dr. Damijan Štefanc, dr. Danijela Makovec Radovan,
dr. Jana Kalin, dr. Jasna Mažgon,
dr. Klara Skubic Ermenc in dr. Barbara Šteh*

*Oddelek za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete UL,
Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije*